

General-pukovnik
RADE SUŠA

Žene u sistemu opštenarodne odbrane i društvene samozaštite

U narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, kao i u izgradnji novih društvenih odnosa posle rata, stvoreni su politički i drugi uslovi da se opštenarodna odbrana i društvena samozaštita postave na najšire društvene osnove, da u celini prožimaju sve delove društva i njegove akcije i delatnosti.

Organizacija sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite i posebno oružana borba uz ostale odbrambene pripreme za pružanje otpora agresoru, postali su tako stvar svakog radnog čoveka i građanina, bitan, opšti i neposredni interes i staranje naših ljudi. Pri tome se ne pravi nikakva razlika između muškaraca i žena, jer su i jedni i drugi ravnopravni građani i graditelji novog, samoupravnog socijalističkog društva. Ako se ne bi izgrađivao takav odnos u opštenarodnoj odbrani i društvenoj samozaštiti, ne bi bilo moguće razvijati ni nove, socijalističke društvene odnose u bilo kom drugom domenu društvenog života. Ravnopravno učešće svih radnih ljudi i građana oba pola u odlučivanju o izgradnji sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite i o pripremama društva u celini za odbranu i zaštitu neposredno je uslovljeno njihovim društvenim položajem, jer opštenarodna odbrana i društvena samozaštita proizlaze iz samoupravnih socijalističkih i društveno-ekonomskih odnosa i određeni su njihovim stepenom razvoja.

Jačanjem društvenog položaja svakog činioca u samoupravnom socijalističkom društvu i njegove uloge u samoupravljanju kao vladajućem društvenom odnosu u svim sferama društvenog života, u

isto vreme jača i njegova uloga u oblasti opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Na taj način se neprekidno širi društveni i politički prostor za masovno uvođenje sveg stanovništva u redove odbrane i zaštite i pripremanje za odbranu zemlje. Iz toga logično sledi zaključak da iz položaja žene u društveno-ekonomskim i samoupravnim socijalističkim odnosima proizlazi i njeno mesto u sistemu opštenarodne odbrane i društvene samozaštite i obrnuto. Takav položaj žene u našem društvu razvijao se kontinuirano u svim etapama naše revolucije. On proističe ne samo iz idejno-političkih opredeljenja Saveza komunista u vezi sa punom emancipacijom žene već i iz neposrednog, veoma značajnog društvenog učešća žena u svim vidovima i oblicima borbe za socijalizam i samoupravne društvene odnose.

U narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji i sve vreme posle rata žene su potvrđivale da mogu ravnopravno sa muškarcima obavljati sve društvene funkcije i da je razvoj samoupravnog socijalističkog društva neostvarljiv bez njihovog učešća i angažovanja. U izrazito teškim, opštim i posebnim, uslovima u kojima su se vodili narodnooslobodilački rat i revolucija, u raznovrsnim oblicima borbe i otpora učestvovalo je oko dva miliona žena, a oko sto hiljada ih je bilo u jedinicama NOV i POJ. Dve hiljade žena bile su oficiri Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije. U istoriji je malo oslobodilačkih pokreta i revolucija u kojima su žene tako masovno učestvovalе u borbi za slobodu, socijalni progres i ravnopravnost kao što je to bilo u našem narodnooslobodilačkom pokretu. To i druga pozitivna iskustva iz NOR-a vrlo su značajne činjenice za našu savremenu teoriju i praksu opštenarodne odbrane.

U Savezu komunista Jugoslavije nikada nije bilo nedoumice o ulozi žena u društvu i, posebno, u njenoj odbrambenoj funkciji. To potvrđuju stavovi i odluke svih posleratnih kongresa SKJ, a pogotovu poslednja dva — Desetog i Jedanaestog. I u svim drugim društvenim dokumentima (rezolucijama Savezne skupštine i dokumentima društveno-političkih i društvenih organizacija), jasno je opredeljena pozicija i uloga žene u društvenom razvoju i odbrani zemlje. Narodnooslobodilački rat i oružana revolucija sa svojim nacionalnim i socijalnim programom, istorijskim ciljevima u stvaranju novog i humanijeg društva — na poseban način i u posebnim istorijskim uslovima — snažno su uticali kako na promenu društvenih odnosa, tako i na promenu društvenog položaja žene. U revoluciji su nastajali i oblikovali se novi odnosi i pretpostavke za ravnopravnost žena u društvu, na kojima se sa manje ili više uspeha, vodila i još

se vodi borba za društvenu i političku emancipaciju žene i njenu potpunu ravnopravnost na svim područjima društvenog života.

Žene su svoju ravnopravnost izborile masovnim učešćem u oružanoj borbi i drugim oblicima borbe i otpora u NOR-u i revoluciji. Otuda stalno moramo da preispitujemo našu praksu u svim oblicima društvenog života, pa i na području opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, sa stanovišta uloge i položaja žene u celokupnom društvenom razvitku, pogotovu s gledišta ravnopravnosti žena u izgradnji, razvoju i pripremanju odbrane i zaštite.

Emancipacija žene na području opštenarodne odbrane i društvene samozaštite neposredno je uslovljena njenom emancipacijom u svim drugim oblastima društvenog života, jer su odnosi u odbrani i zaštiti nerazdvojni deo društvenih odnosa u celini koji se kroz njih prelamaju i u njima se na sasvim određen i konkretan način potvrđuju. Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita su osoben oblik i sadržaj društvenog organizovanja i povezivanja radničke klase, radnih ljudi i građana radi ostvarivanja odbrambeno-zaštitne funkcije društva. Žene su nerazdvojni deo radničke klase, te je otuda nemoguće da radnička klasa u potpunosti ostvari svoje istorijske ciljeve i interese bez ravnopravnog učešća žena u svim društvenim zbivanjima i aktivnostima, pa i na području opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.

Kao deo radničke klase, žena je u našem društvu sve više aktivan činilac u procesu društvene reprodukcije i u izgrađivanju novih, samoupravnih socijalističkih društveno-ekonomskih odnosa, pa prema tome i svog (vlastitog) društvenog položaja. Već prema tome koliko ona postaje subjekt u udruženom radu, postaje to i u poslovima koji se tiču odbrane i zaštite društva, s obzirom na međusobnu povezanost i uslovljenost ove dve sfere društvenog života. To je posebno značajno konstatovati ako se ima na umu da žene čine više od polovine (50,6 odsto) stanovništva naše zemlje. Stoga je sa stanovišta naše teme neophodno da se najpre pogleda položaj žene u našem društvu.

Položaj žene u sistemu opštenarodne odbrane i društvene samozaštite uslovljen je njenim društvenim položajem

U dosadašnjem društveno-ekonomskom i društveno-političkom razvoju postignuti su značajni rezultati u zapošljavanju i obrazovanju žena i njihovom učešću u radu društveno-političkih organi-

zacija, u političkom sistemu, upravljanju društvenim poslovima i u sistemu opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. U udruženom radu u drugim asocijacijama zaposleno je oko dva miliona žena, a to je više od trećine (35,2 odsto) ukupnog broja zaposlenih. Od ukupnog broja učenika i studenata u sistemu obrazovanja ženske omladine na redovnom osnovnom obrazovanju je 47 odsto, na srednjem 45,8 odsto i oko 40 odsto na redovnim i vanrednim studijama. Od 1945. do 1978. godine je od ukupnog broja visokoobrazovanih građana 26 odsto žena dobilo zvanja specijalista i magistara, a 19 odsto doktora nauka.

Pa ipak, tim rezultatima ne možemo biti potpuno zadovoljni. Međutim, ako se ima na umu nasleđe prošlosti, treba reći da se znatno napredovalo u promeni obrazovne i kvalifikacione strukture žena, što je jedna od vrlo značajnih pretpostavki za njihovu ukupnu društvenu i političku afirmaciju i jačanje njihovog društvenog položaja u svim oblastima društvenog života. Reformom vaspitno-obrazovnog sistema stvoreni su uslovi za veću efikasnost obrazovanja i za usklađeniju profesionalnu orijentaciju, što doprinosi prevazilaženju neravnopravnog položaja žena iz nasleđene društvene podele rada.

U političkom sistemu žene su znatno manje zastupljene nego u drugim oblastima društvenog života, u stvari, nesrazmerno njihovom položaju i doprinosu u materijalnoj proizvodnji. U skupštinama društveno-političkih zajednica zastupljene su sa 17,2 do 18,4 odsto, u izabranim delegacijama od 5,1 do 38 odsto, u radničkim savetima 26,5 odsto (to je u poređenju sa 1968. godinom zaostajanje), u savetima mesnih zajednica 7,2, u SKJ 24, u forumima društveno-političkih organizacija od 9 do 19, na rukovodećim funkcijama u privredi 5,5, a u Federaciji od 3,2 do 6,3 odsto. Od društvene osnove ka vrhu piramide po stepenima samoupravnog organizovanja i odlučivanja o društvenim poslovima broj žena je sve manji. Bolja je zastupljenost žena u oblicima odlučivanja u OUR, znatno manja u opštinama, a posebno u pojedinim republikama, pokrajinama i Federaciji. Zapažaju se kolebanja u broju žena biranih na odgovorne društvene funkcije na svim stepenima.

Slično je sa učešćem žena u rukovodećim telima u sistemu opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Od ukupnog broja žitelja ženskog pola od 19 do 50 godina starosti u sistemu opštenarodne odbrane i društvene samozaštite učestvuje oko 55 odsto i to ponajviše u udruženom radu i drugim društvnim delatnostima, zatim u civilnoj zaštiti (oko 20 odsto), a najmanje u oružanim snagama (JNA i TO), sa svega 2 do 2,5 odsto.

U celini uzev, učešće žena u sistemu opštenarodne odbrane i društvene samozaštite je znatno, a ipak su žene malo zastupljene u organima koji odlučuju o bitnim pitanjima odbrane i zaštite. Na rukovodećim i stručnim funkcijama u pojedinim delovima i komponentama sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite njihovo učešće je gotovo simbolično. Očigledno je, dakle, da učešće žena u društvenom odlučivanju nije u srazmeri sa njihovom zastupljenošću u ukupnom broju stanovništva, brojem zaposlenih i brojem aktivnih u sistemu opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, kao i sa njihovim stvarnim doprinosom u ukupnom društvenom razvoju i odbrani i zaštiti.

Zbog toga u središtu dnevne i dugoročne društvene i političke akcije na svim stepenima društvenog i političkog organizovanja i odlučivanja treba da bude pitanje pune emancipacije žena radi uklanjanja prepreka koje ometaju ili usporavaju njihovo ravnopravno angažovanje i uključivanje u svim oblastima društvenog života.

Na tom području se ocrtavaju i glavni pravci društveno-političke akcije i konkretni zadaci društveno-političkih organizacija SKJ, SSRNJ, Saveza sindikata, SSOJ i Konferencije za društveni položaj žena, a razume se i svih drugih društvenih činilaca i organa samoupravljanja, od OOUR i mesne zajednice do Federacije. Neophodno je, naime, da se na svim stepenima odlučno preduzme široka politička i društvena akcija radi:

— daljeg jačanja uloge i pozicije žena u društvenom radu, društveno-ekonomskom i društveno-političkom sistemu, posebno u izgrađivanju i širenju kadrovske osnovice i vođenju dugoročne i planske kadrovske politike kada je reč o ženama. U upravljanju društvenim poslovima žene moraju biti zastupljene u skladu sa njihovim doprinosom u materijalnoj proizvodnji i ukupnom društvenom razvoju;

— stvaranja neophodnih pretpostavki (društvenih, političkih i materijalnih) za ravnopravno zapošljavanje žena i njihovo šire angažovanje u društveno-političkom životu, uz energičnu borbu protiv sektašenja, neodrživih shvatanja i odnosa iz nasleđene društvene podele rada, konzervativizma i tradicionalizma i razvijanje svih oblika socijalističke solidarnosti u rešavanju problema koji se tiču društveno-ekonomskog položaja žena;

— ostvarivanja stavova SKJ i Ustavom i zakonima utvrđenih prava i dužnosti svih radnih ljudi i građana, a to će reći i žena, da se osposobljavaju, pripremaju i organizuju za odbranu zemlje. U tom smislu potrebno je učiniti i mnogo više radi većeg učešća

žena u radu organa i tela koji se bave pitanjima odbrane i zaštite, svestranijeg i masovnijeg obučavanja i pripremanja za različite dužnosti u delovima sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, profesionalnog osposobljavanja za obavljanje odgovarajućih stručnih i rukovodećih dužnosti i povećanog učešća u oružanim snagama — širim obuhvatanjem ženske omladine obukom i njenim pripremanjem za sticanje neophodnih vojnih znanja i veština. Sve to će znatnije doprineti potpunijem sudelovanju žena u svim poslovima na području opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.

Prema tome, osnovne pretpostavke većeg učešća žena u odbrani i zaštiti stvaraju se njihovim povećanim angažovanjem u samoupravnom i društveno-političkom životu, rešavanjem pitanja njihovog društveno-ekonomskog i socijalnog položaja, masovnijom i boljom pripremom i osposobljavanjem žena za raznovrsne zadatke u odbrani i zaštiti.

Pripremanje i osposobljavanje žena za odbranu i zaštitu

Odbrambene pripreme na osnovama koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane i društvene samozaštite ostvaruju se tako da više gotovo i nema područja ili činioca u društveno-ekonomskom i društveno-političkom sistemu koji na neki način nije njima obuhvaćen.

Sistematsko obučavanje i osposobljavanje radnih ljudi i građana oba pola za opštenarodnu odbranu i društvenu samozaštitu je značajno strategijsko pitanje celokupnih odbrambenih priprema, a njihova obučenost je jedno od bitnih merila spremnosti i sposobnosti društva za odbranu i zaštitu. Polazeći od takvog shvatanja priprema, izgrađen je jedinstven sistem vaspitanja, obučavanja i pripremanja radnih ljudi i građana za opštenarodnu odbranu i društvenu samozaštitu. On obuhvata: (1) obučavanje omladine u školama svih vrsta i stepena i vanškolske omladine; (2) obučavanje u civilnoj zaštiti i službi osmatranja, javljanja, obaveštavanja i zabunjivanja; (3) obučavanje posebne kategorije stanovništva; (4) obučavanje kadrova osobito značajnih za odbrambeno-zaštitne pripreme u društveno-političkim zajednicama, društveno-političkim i društvenim organizacijama i u samoupravnim, radnim i drugim organizacijama i zajednicama; (5) obučavanje u oružanim snagama (JNA i TO).

Iskustva iz našeg narodnooslobodilačkog rata i drugih revolucionarnih i oslobodilačkih ratova uče nas da je omladina, iako

nije bila dovoljno obučena i osposobljena, bila glavni nosilac i naj-progresivniji deo pokreta. U našem slučaju je reč, razume se, o omladini oba pola. Polazeći od tog iskustva i spoznaje o pozitivnoj motivisanosti i odlučnosti naše omladine da brani svoju zemlju, a i od zahteva koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samo-zaštite da se na omladinu mora računati kao na prvi, udarni eše-lon, obuka i celokupna priprema mlade generacije za opštenarodni odbrambeni rat je zadatak od najvećeg društvenog interesa. Obra-zovanje i pripremanje omladine za opštenarodnu odbranu ostvaruje se najviše u sistemu vaspitanja i obrazovanja u društvu, kao nje-gov sastavni i nedeljiv deo. To se podjednako tiče omladine oba pola na svim stepenima školovanja.

U osnovnim školama učenici se vaspitavaju u duhu naših bor-benih i revolucionarnih tradicija, bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti, jugoslovenskog socijalističkog patriotizma i time se razvija njihova svest i podstiče spremnost i odlučnost da kad od-rastu brane zemlju od bilo kog agresora. Realizacijom programskih sadržaja i zadataka (40—44 časa) oni stiču osnovna znanja, veštine i navike potrebne za odbranu i zaštitu od zaraznih bolesti, ubojnih sredstava i neprijateljskog delovanja. Osim toga, omladina od 14 do 15 godina praktično se osposobljava za pružanje prve pomoći i samopomoći i stiče osnovna znanja o vojničkoj pušci, a obučava se i za gađanje iz vazdušne puške.

U školama srednjeg usmerenog obrazovanja omladina se obu-čava i priprema za odbranu i zaštitu izučavanjem predmeta odbrana i zaštita, sa fondom od 130 časova, ali izučavaju se i drugi predmeti sa tematskim sadržajima značajnim za opštenarodnu odbranu i društvenu zaštitu. Kroz te sadržaje srednjoškolska omladina ovladava osnovnim borbenim sredstvima, uči o savremenim ratovima i kon-cepciji opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, o neoruža-nom otporu, zaštiti od borbenih sredstava, izvlačenju iz ruševina i zaštiti povređenih i obolelih. U sklopu civilne zaštite omladina se upoznaje s načinom funkcionisanja službe osmatranja, javljanja, obaveštavanja i uzbunjivanja, i suštinom društvene samozaštite. Osim toga, upoznaju se osnovne vrste pešadijskog naoružanja i vrši ga-đanje iz vojničke puške.

Omladina koja ne pohađa srednje škole obučava se u sklopu društveno-političkih zajednica. Program je sličan onome u srednjim školama, a izučava ga mladež od 16 do 17 godina. Tu obuku organi-zuju opštine, na logorovanjima i zborovanjima od 20 dana. Nju je do sada završilo oko 200.000 mladića i devojaka. Neke društveno-po-litičke zajednice nisu, međutim, osigurale to da se tim obučavanjem

obuhvati sva vanškolska omladina. To je jedna od krupnijih slabosti i treba je akcijom društveno-političkih činilaca što pre prevazići.

Fakulteti, visoke i više škole osposobljavaju omladinu oba pola za odbranu i zaštitu na dva načina: izučavanjem materije koja je od posebnog značaja za opštenarodnu odbranu u sklopu svih predmeta i savlađivanjem gradiva iz predmeta osnovi opštenarodne odbrane i društvene samozaštite (120 časova).

U celini uzev, stvoren je realan, sadržajan i dosta uspešan sistem obučavanja omladine koji je društvo veoma dobro prihvatilo. Posebna njegova vrednost je u tome što su u njemu ravnopravno zastupljena oba pola i što on prožima celokupan vaspitno-obrazovni sistem.

Bitan uslov za uspešno funkcionisanje sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite je stručna osposobljenost rukovodećeg kadra u društveno-političkim zajednicama, društveno-političkim organizacijama i organizacijama udruženog rada i onih osoba koje stalno rade na području odbrambenih priprema društva. Taj se kadar obučava i priprema na fakultetima narodne odbrane i tečajevima u JNA. Na tim fakultetima — smerovima školuje se kadar koji je potreban za ostvarivanje odbrambenih priprema društveno-političkih zajednica i organizacija udruženog rada, profesori odbrane i zaštite u srednjim školama, asistenti u visokoškolskim ustanovama za osnove opštenarodne odbrane SFRJ i za naučnoistraživački rad u toj oblasti. Rukovodeći kadar saveznih organa, socijalističkih republika i pokrajina obučava se i osposobljava u Školi narodne odbrane na jednomesečnom i višem tečaju i u Centru za civilnu zaštitu SSNO, u kojem se održava više tečajeva za izučavanje funkcionisanja društveno-političkih zajednica i civilne zaštite.

Sada na fakultetima — smerovima za narodnu odbranu redovno studira 2.366 studenata (441 žena), a vanredno 2.456 (34 žene). Na njima je dosad diplomiralo redovno 263 (9 žena), a vanredno 820 studenata (6 žena). Viši tečaj opštenarodne odbrane pri Školi narodne odbrane do sada su pohađala 1.404 muškarca i 39 žena, a tečajeve za rukovodioce u civilnoj zaštiti završilo je 9.629 muškaraca i 257 žena. Iako je očigledan znatan uspeh u pripremanju rukovodećeg kadra gotovo je simbolično učešće žena. To upućuje na zaključak da je mnogo otvorenih pitanja kada je reč o obučavanju žena za rukovodeće i stručne poslove u sistemu opštenarodne odbrane i da stoga treba povesti širu društveno-političku akciju radi prevazilaženja tog stanja.

Posebnim pripremama i obukom obuhvaćen je onaj deo stanovništva koji, u skladu sa svojom ulogom u sistemu opštenarodne

odbrane i društvene samozaštite, nije zastupljen ni u jednom drugom obliku jedinstvenog obučavanja. Zakonom o narodnoj odbrani utvrđeno je da se sa tim delom stanovništva izvodi osnovna i dopunska obuka radi sticanja osnovnih znanja o savremenom ratu, savremenim napadnim sredstvima i zaštiti od njih. Rezultati te obuke i priprema su vrlo različiti, jer je i njihovo programiranje i izvođenje u nadležnosti užih i širih društveno-političkih zajednica. Otuda u raznim sredinama i vrlo različita rešenja u pogledu organizovanja, obima i njenog sadržaja.

U usmeravanju i izvođenju te obuke posebnu ulogu imaju društveno-političke i društvene organizacije, a pogotovu SKJ, SSRNJ i SSOJ. One, svojim sadržajima i programima rada, treba da podstiču masovnije pripremanje stanovništva, posebno mladih ljudi u društvenim, sportskim i drugim organizacijama i da usmeravaju političku i stručnu sadržinu njihova rada.

Da bi se odbrana i zaštita dalje razvijala i podruštvljavala, posebno je značajno masovno obučavanje stanovništva oba pola u društvenim organizacijama (narodna tehnika, auto-moto savez, vazduhoplovni savez, savez izviđača, crveni krst itd.), koje okupljaju gotovo 7 miliona ljudi, ponajviše mladih. Popularisanje i usmeravanje tih aktivnosti kroz sredstva javnog informisanja, na planu odbrambenih priprema društva ima poseban značaj i ulogu.

Iz podataka i ostvarenih rezultata se vidi da je učešće žena u odbrambenim pripremama značajno. Međutim, pođe li se od toga da su mogućnosti u pogledu učešća žena u ostvarivanju koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite neiscrpne, onim što je postignuto ne možemo u potpunosti da budemo zadovoljni. Treba imati na umu da bi u slučaju preduzimanja agresije na našu zemlju mnoge žene obavljale zadatke i poslove za koje se u miru nedovoljno pripremaju. Znatno više bi ih bilo angažovano na organizovanju i vođenju privrednih i društvenih delatnosti, na proizvodnji u industriji i poljoprivredi, na poslovima u trgovini, zdravstvu, saobraćaju, sistemu obrazovanja, informativnoj delatnosti i drugim zadacima, nego u oružanoj borbi. To, razume se, ne znači da nema potrebe i da ne bi veliki broj žena sudelovao i u oružanoj borbi, već to da bi u ratu bili sve nužniji mnogi proizvodi i usluge, a uslovi za rad i proizvodnju bi se znatno pogoršali, pa bi se žene morale angažovati na mnogim poslovima za koje se u miru ne osposobljavaju. Pripremanje žena za takvu ulogu u odbrani je krupan zadatak, te bi mu ubuduće trebalo pokloniti odgovarajuću pažnju.

Pripremanje žena za oružanu borbu

Značaj obučavanja i pripremanja žena za oružanu borbu proističe iz njenog mesta i uloge u odbrani naše zemlje od agresije. Osim toga, pripremljenost žena da masovno i ravnopravno učestvuju u oružanoj borbi je jedan od pokazatelja o njihovom položaju u društvu, a posebno u sistemu opštenarodne odbrane i društvene samozastite.

U pripremanju i obučavanju žena za odbranu i zaštitu najviše zaostajemo. To je očigledno. Uzroka tome ima više i dobro su poznati. Međutim, činjenica je da stvaramo sve bolje uslove i društvene pretpostavke za prevazilaženje neodrživog i zastarelog shvatanja o učešću žena i u toj oblasti odbrambenih priprema, koje imaju prvorazredan strateški značaj.

Sadašnje angažovanje žena u našim oružanim snagama dosta zaostaje za zahtevima koncepcije opštenarodne odbrane i našim realnim mogućnostima. Stanje u tom pogledu ne samo što zaostaje za brojem žena u armiji 1945. godine, kada su one činile 11 odsto sastava oružanih snaga, već i za stepenom njihove sadašnje zastupljenosti u nekim savremenim armijama.

Istorijski uzev, organizovano učešće žena u oružanim snagama datira, ako se izuzmu socijalne revolucije, od krimskog rata, da bi se nastavilo u dva svetska rata i postalo posebno aktuelno u naše vreme. U tom istorijskom razdoblju, izuzimajući naš NOR u kojem su žene ravnopravno s muškarcima zauzimale mesto u borbenim redovima, one su u vojnim organizacijama obavljale, uglavnom, neborbene aktivnosti, tj. radile su u sanitetu, saobraćaju, službi veze ili su obavljale administrativne i druge neborbene zadatke.

Opšti proces emancipacije žena u svetu otvorio je prostor za njihovo učešće u oružanim snagama gotovo svih zemalja. Karakteristično je međutim da se, sem u Izraelu i Dahomeju gde je uvedena puna vojna obaveza za žene uključivši i služenje vojnog roka, u oružanim snagama drugih zemalja žene dobrovoljno opredeljuju za vojnu obuku i da dobiju raspored, odnosno službu u oružanim snagama. U nekoliko poslednjih godina se broj žena u oružanim snagama nekih zemalja postepeno i stalno povećava, a izrazito u ovim zapadnim zemljama: Danskoj, Francuskoj i SAD. Tako ih je početkom 1980. godine u oružanim snagama SAD bilo oko 134.000, Francuske 20.000, Danske 12.000, Velike Britanije 15.300, SSSR-a 10.000; Švedske 9.000; Kanade, Švajcarske, Holandije i NDR-a od 1.000 do 4.500. U nekim zapadnim zemljama su žene zastupljene u svim vidovima oružanih snaga, a u drugim se angažuju uglavnom

za tzv. neborbene funkcije. U oružanim snagama nekih razvijenijih zemalja teži se tome da žene, mada su neuporedivo manje zastupljene od muškaraca, počinju da u njima obavljaju i one poslove koji su tradicionalno pripadali muškarcima, odnosno sve više se osposobljavaju i za borbene dužnosti u bezmalo svim rodovima vojske. U zemljama u kojima je uvedena obaveza služenja vojnog roka samo oko 50 odsto žena *de facto* služi vojni rok i osposobljava se za oružanu borbu, a ostalih 50 odsto biva oslobođeno, uglavnom zbog zdravstvenih, socijalnih i drugih problema, uslovljenih biološkom reprodukcijom stanovništva i materinstvom.

Prema Zakonu o narodnoj odbrani i Zakonu o vojnoj obavezi, koji je bio na snazi do prošle godine, žene u nas su obuhvaćene vojnom obavezom, ali bez obaveze da budu regrutovane i da služe vojni rok. Otuda su u oružane snage raspoređivane samo one od njih koje su se u građanstvu osposobile da obavljaju stručne poslove u oružanim snagama: u sanitetu, vezi, intendantskoj i nekim tehničkim službama i dr. Ostali vidovi osposobljavanja žena za oružanu borbu bili su zastupljeni u obuci omladine u školama ili na logorovanjima u sklopu društveno-političkih zajednica, ali je prema opštoj oceni to nedovoljno i ne omogućava ravnopravno učešće žena u oružanoj borbi. U poslednje dve godine, međutim, bilo je više inicijativa u užim i širim društveno-političkim zajednicama za masovnije obučavanje omladine oba pola od 17. do 19. godine za oružanu borbu — višednevnim obučavanjem u omladinskim centrima u mesnim zajednicama i opštinama. Rezultat te akcije je vrlo očevidan i samo u prošloj godini se broj žena u teritorijalnoj odbrani povećao sa 8.000 na blizu 100.000. Iako se pripremaju rešenja za šire i potpunije obučavanje i pripremanje žena za oružanu borbu, te inicijative treba u potpunosti politički i uopšte podržati na svim stepenima organizovanja društva za odbranu, jer su izuzetno značajne za emancipaciju žena u oblasti odbrambenih priprema i za stalno jačanje odbrane i zaštite zemlje.

U zadnje dve godine povedena je šira društvena akcija radi organizovane vojne obuke žena. U isto vreme je u SSNO-u sprovedeno opsežno istraživanje da bi se utvrdili uslovi i mogućnosti osposobljavanja žena za oružanu borbu i vojnu službu i mogućnosti popune oružanih snaga ženama. Uporedo s tim, radilo se i na stvaranju zakonskih mogućnosti za uvođenje vojne obuke za žene, što je i utvrđeno Zakonom o vojnoj obavezi, donetim u junu 1980. godine.

Novi Zakon o vojnoj obavezi (prema kome žene mogu dobrovoljno da završe vojnu obuku u oružanim snagama u trajanju od

3 do 6 meseci, posle čega se u pogledu vojne obaveze potpuno izjednačavaju s muškarcima) otvara nove mogućnosti i prvi je konkretan posao u izjednačavanju muškaraca i žena u opštenarodnoj odbrani. Mirnodopsko obučavanje i pripremanje žena u JNA za različite dužnosti u oružanim snagama u ratu značice ukidanje jednog vida neravnopravnosti i značajan korak ka potpunijem angažovanju žena u poslovima odbrane i zaštite.

Projektom za uvođenje dobrovoljne obuke, koji je rađen u saradnji sa svim stručnim i rukovodećim činiocima u Federaciji, republikama, pokrajinama i opštinama, predviđeno je i obavljeno istraživanje motivisanosti žena za vojnu službu. Njime su utvrđene i definisane: dužnosti vojnika, mlađih oficira i oficira u oružanim snagama koje bi mogle da obavljaju žene; uslovi i kriterijumi za izbor žena za aktivne i rezervne oficire; osnovi programa obuke, vaspitanja i školovanja; sanitetsko obezbeđenje žena na službi u oružanim snagama; spremnost i raspoloženje žena da se dobrovoljno opredele za vojnu obuku i vojni poziv i drugo što je od značaja za odlučivanje o uvođenju vojne obuke za žene.

Iz rezultata istraživanja se vidi da je ženska omladina izuzetno pozitivno motivisana za vojnu obuku (oko 80 odsto anketiranih se izjasnilo da bi se opredelilo za tu obuku dobrovoljno). Utvrđeno je takođe da bi se žene u početnoj etapi dobrovoljne vojne obuke mogle obučavati za 43 odsto specijalnosti u oružanim snagama u svim rodovima i službama za borbene i ostale dužnosti i za sve kategorije funkcija — vojnika, rezervnih i aktivnih mlađih oficira i oficira. Obuka za dužnosti vojnika i rezervnih mlađih oficira trajala bi tri meseca, s tim što bi za osnovne dužnosti u pešadiji (strelac, automehaničar, puškomitraljezac, poslužilac na ručnom bacaču i snajperist) trajala oko dva, a za dužnosti rezervnih oficira šest meseci. Obuka za buduće aktivne oficire izvodila bi se u vojnim akademijama, u svemu kao i za muškarce.

Najviše prednosti daje se obučavanju vojnika i mlađih oficira, u sklopu kojeg bi se žene obučavale zajedno s muškarcima za specijalnosti rodova u rodovskim jedinicama, za službe u nastavnim centrima i nastavnim jedinicama, a za rezervne oficire u školama rezervnih oficira rodova i službi.

Neovisno od toga što se ideja o angažovanju žena u našim oružanim snagama (vojna obuka za dužnosti vojnika, mlađih oficira i oficira) oslanja na tradicije našeg NOR-a i što proističe iz podružtvljavnja odbrambenih poslova koje je svojstveno našem socijalističkom samoupravnom društvu, to je za nas, prema mnoštvu

novih obeležja i realnih i potencijalnih implikacija, nova društvena pojava. Stoga pripremanju i ostvarivanju vojnog obučavanja žena u oružanim snagama treba posvetiti izuzetnu pažnju.

Otuda zamisao da sistemu redovnog obučavanja žena prethodi razdoblje opita koji osim verifikacije rezultata istraživanja, treba da dâ osnove za uspostavljanje redovne, dobrovoljne ili obavezne vojne obuke žena. Nesporno je da to istraživanje nije moglo u potpunosti da odgovori na neka pitanja u vezi s vojnom obukom žena, koja bi mogla imati značajnijeg uticaja na organizovanje redovne dobrovoljne ili obavezne vojne obuke. Iz tih razloga, a i iz potreba da se temeljno reši taj zadatak, ocenjeno je da u periodu opitovanja vojnu obuku u JNA treba da završi relativno manji broj žena (vojnika i rezervnih oficira). Dalji rad svih društvenih činilaca, a posebno JNA i organa narodne odbrane užih i širih društveno-političkih zajednica, treba usmeriti ka planskim pripremama kako bi se što spremnije ušlo u opitnu etapu obuke i iz nje izvukle korisne pouke za vojnu obuku žena, kao trajnu aktivnost našeg društva i njegovih oružanih snaga. S tim u vezi je nužno istaći potrebu što potpunijeg upoznavanja ženske omladine sa društveno-političkom suštinom i obeležjima njihovog vojnog obučavanja i školovanja. U tome društveno-političke i društvene organizacije (SKJ, SSRNJ, SS, SSOJ i Konferencija za društveni položaj žena) i sredstva javnog informisanja imaju posebnu ulogu, obaveze i zadatke.

Rezultati istraživanja pokazuju da omladinke nisu dovoljno obaveštene o vojnoj obuci i prirodi vojnog poziva. Otuda njihova naglašena spremnost da dobrovoljno savlađuju vojnu obuku, odnosno opredeljenje za vojni poziv (83 odsto za obuku, a 53 za vojni poziv), ne proističe uvek iz poznavanja obeležja vojne obuke i vojnog poziva, već iz odlučnosti da se brane tekovine socijalističkog preobražaja društva. To je posebno došlo do izraza u vreme bolesti i nakon smrti Josipa Broza Tita, kada je pomenuto istraživanje i obavljeno. Osim tog činioca, na opredeljivanje omladinki za vojni poziv, odnosno za upis u vojne škole i akademije, utiču i porodične i opšte društvene mogućnosti za njihovo školovanje. Za to školovanje se najviše interesuju devojke iz manje razvijenih društveno-političkih zajednica, odnosno iz seoskih i radničkih sredina, a najmanje iz razvijenih.

Karakteristična su, takođe, izvesna tradicionalna gledanja ženske omladine na svoju ulogu u vojnoj delatnosti i oružanim snagama. Naime, najveći broj se odlučuje za poslove u sanitetskoj službi, službi veze, službi osmatranja, javljanja, obaveštavanja i uzbunjivanja i u vojnoj administraciji, dakle, za tradicionalno ženske

poslove u vojnoj organizaciji. Međutim, prema analizama i predlogu vojnih stručnjaka o zastupljenosti žena u armiji, predviđa se da najveći broj njih ide u pešadiju i u njenom sklopu, da se bave borbenim aktivnostima. Znači, između ispitanih omladinki i vojnih stručnjaka ima značajnih razlika u poimanju učešća žena u oružanim snagama i oružanoj borbi. To upućuje na potrebu potpunijeg informisanja ženske omladine o prirodi vojne obuke, vojnog poziva i njihovog učestvovanja u toj sferi društvenog života.

Obučavanjem i pripremanjem žena za oružanu borbu omogućiće im se veće učešće u oružanim snagama, a posebno u teritorijalnoj odbrani. Stoga se moraju stvoriti društveno-političke, materijalne, organizacione i kadrovske pretpostavke za izvršenje tog krupnog društveno-političkog i odbrambenog zadatka, a uže i šire društveno-političke zajednice imaju u tome istaknuto mesto i ulogu.

U toj značajnoj aktivnosti usmerenoj ka daljem razvijanju sistema odbrane i zaštite na širokim i sveobuhvatnim društvenim osnovama (na sasvim konkretnim vojnostručnim i društveno-političkim zadacima), osim SSNO i komandi JNA i TO, moraju se angažovati i svi organi za narodnu odbranu i druga tela užih i širih društveno-političkih zajednica, sve društveno-političke organizacije, društvene i radne organizacije, i škole i fakulteti i organizacije u oblasti javnog informisanja. Samo tako, širokom društvenom akcijom, može se rešiti pitanje obučavanja i pripremanja žena za oružanu borbu, a i njihov društveni položaj u sistemu opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Sem odbrambenog, to ima izuzetno veliki i društveno-politički značaj.